

Wigbold van Ewsum en Beetke van Rasquert

Albert van der Kaap

Sum Ewsumani, nec muto nomen (Ik ben en blij Ewsum)

Wigbold van Ewsum was de bekendste zoon van Onno en gele. Vandaar dat aan hem en zijn vrouw Beetke een apart artikel is gewijd.

Jonker Wigbold van Ewsum zoon van Onno werd geboren rond 1465. In 1502 trouwde hij- met pauselijke dispensatie (verleend 2 januari 1502) i.v.m. derde én vierde graads verwantschap – met zijn eveneens katholieke nicht Betika Aeylkema van Rasquert, beter bekend als Beetke van Rasquert, dochter van Asinge Aeylkema thoe Rasquert en Baflo en van Bywe van Heemster in de Ham. Zij werd geboren rond 1485 en overleed op 14 mei 1554.

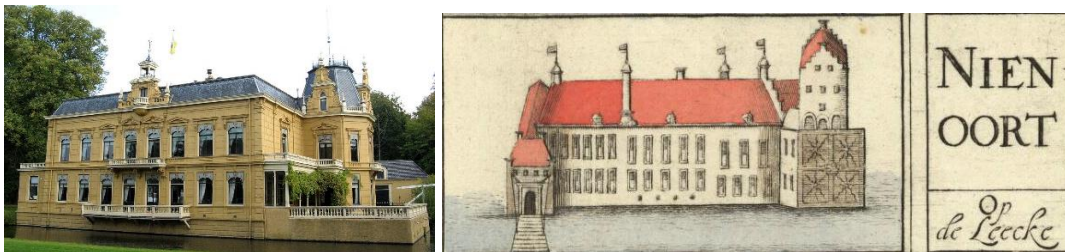
Bij hun huwelijk in 1502 verkregen Wigbold en Beeke door erfwissel met hun (schoon) vader de heerd te Baskweerd, de Aylkamaheerd, met *'heminge, huizinge, wierde, gracht en steenhuis, groot behalve het buitenland, 150 jukken'*, en nog een andere heerd te Rasquert, een heem te Tinallinge, drie hemen te Baflo en Hessingaheerd te Birda. (Schoon)vader Azego kreeg de heer heerd Ozingeweer in Loppersum en een heerd op Uithuizermeeden.

Beetke van Rasquert met op de achtergrond de verwoeste borg Ewsum. Ervoor staan twee

dominicaner/cisterciënzer¹ monniken. Linksboven het familiewapen met een rode en zwarte adelaar, drie rozen en een kruis dat bestaat uit een fabeldier en een zwaard. Het schilderij van Beetke is mogelijk gemaakt na de dood van haar man, Wigbold van Ewsum in 1528

Wigbold en zijn vrouw kwamen in 1508 naar het Westerkwartier om daar land aan te kopen. Hij kende deze omgeving al omdat zijn broer Relof/Roelof van Ewsum, getrouwd met Luts van Harinxma, op de havezathe Mensinge in Roden woonde. Vanaf 1513 kocht Wigbold geregeld land en veen in Vredewold in het Westerkwartier. Enkele jaren later kocht hij er ook twee steenhuizen, die hij liet afbreken om op korte termijn aan metselstenen te komen voor een nieuw te bouwen burcht die in 1524 gereed kwam: de Nijenoort. Het huis te Middelstum heette "De Oert" en daarom werd dat te Midwolde "Nyenoert" (Nienoord) genoemd.

De Borg Nienoord zoals die er nu uitziet; rechts op kaart van Willem en Frederik Coenders van Helpen (1678).

Wigbold genoot een geleerde opvoeding. Hij studeerde in 1489 in Bologna en bezat verschillende Latijnse boeken, waaronder werken van Vergilius. Het bezit van deze boeken zegt, aldus Hartgerink, - bij 't ontbreken van iedere persoonlijke uiting - natuurlijk weinig omtrent zijn godsdienstige opvattingen; wél getuigen ze van humanistische belangstelling, die kerkelijke onverdraagzaamheid wel haast schijnt uit te sluiten. Het bevreemdt daarom eenigszins in zijn landhuurboek de volgende notitie te vinden: „*Item ick hebbe Johan Schutte dat lant dyt jar ghegunt toe ghebruken unde langere neet unde hefft anghenomen niet toe doen noch to seggen anders dan de romesche kärke ghebiet. Woe men anders bevynden kan, dat men myt noghachtyghe tuge bewyszen kan, soe hefft he varwykort vor Eppe Bawkens unde den pastor to Kantens al syne levendyghe have unde van stunden an vant lant gheworpen*”. Het gaat hier om een ongedateerde aantekening op een los papiertje; mogelijk van na zijn dood uit de tijd van de wederdoopers.

Wigbold gold algemeen als een vriend der hervormden. In 1541 riep men, niet voor niets naar men mag aannemen, zijn hulp in voor iemand die in ons land Mr. Henrick werd genoemd, maar in zijn eigen land Ewalt, die wegens de vervolging 'um Gods woord halve' met vrouw en kind heeft moeten vluchten en zijn naam veranderd heeft. In 1544 moesten stadhouder en hoofdmannen hem

¹ Vaak wordt gezegd dat het hier om premonstratenzer monniken (of norbertijnen of witheren) gaat, maar volgens Vos (Koos Vos: 500 jaar reformatie in het Zuidelijk Westerkwartier) kan dat niet juist zijn. Zij hebben een volledig wit habijt van gebleekte wol: Kleding mannen – wit habijt met daaroverheen een wit scapulier (overkleed) en een witte mantel met schouderstuk en kap.' Dominicanen dragen buiten het klooster verplicht een zwarte mantel met een zwart scapulier en schoudermantel. Cisterciënzers, ook wel 'grijze monniken' vanwege hun wit-grijze pij (met een zwart scapulier/schouderkleed en een leren gordel).

herhaaldelijk aanmanen de hagepreken, die op het tichelwerk tusschen Middelstum en Onderdendam werden gehouden, te beletten. In 't zelfde jaar stelde zich Jasper van Munster, Commandeur der Duitsche Orde te Maryenburg door zijn bemiddeling in verbinding met zekere „predikanten" van wie hij nieuwe „artikelen" omtrent de bediening van doop en avondmaal hoopte te ontvangen. Met verschillende uitgewekenen hield v. Ewsum correspondentie, waaruit men den indruk krijgt, dat hij hun vertrek had mogelijk gemaakt, of wel hen door financiële steun in staat stelde tot verdere studie aan een hervormde universiteit

Hartgerink verbaast zich erover dat religieuze overtuigingen (ook) bij de Van Ewsums in strijd waren met hun politieke keuzes en militaire gedrag. Wigbold besteedde veel zorg aan zijn bastaardzoon Jurgen en hij wilde hem ook in Leuven laten studeren. In de Schmalkaldische oorlog, als vroeger tegen Munster, namen hij en zijn broer Hidde zonder aarzeling de wapens op, om onder de vanen van het wettig gezag de opstandige kettters te gaan bestrijden, 't Is of de Ommelander hoofdelingen niet inzagen, dat zuiver-religieuze gevoelens de gevoelens der hervormden, die men zich bewust was te delen, met Keizer en Kerk in open conflict konden brengen. De Schmalkaldische vorsten waren broeders in 't geloof, maar in strijd met den Keizer waren ze opstandelingen; en zelf rekende men zich tot de getrouwe onderdanen.²

Beetke en de wederdopers

Dat Beetke niets van de wederdopers moest hebben en in de periode 1534-1535 eigenmachtig een groep doopsgezinden liet vervolgen, zoals Koos Vos zegt³, is onjuist. Hij beroept zich hierbij op een tweetal gebeurtenissen. Op 8 mei 1534 liet Beetke in de kerken van Middelstum, Leermens en 't Zandt het Plakkaat van de Stadhouders en de Hoofdmannen afkondigen waarin bepaald werd dat vreemde wederdopers en allen die hen herbergden het Gelders gebied (Groningen viel toen nog onder de hertog van Gelre) vóór zonsondergang hadden te verlaten. Tevens werden die Ommelanders '*diemit die voerscreven nie (= nieuwe) secte besmyt were*' voor een jaar uit het gewest verbannen, met verlies van het beheer over hun goederen.

Toen een groot aantal wederdopers zich begin 1535 verzamelden in en rond het huis van Eppe Peters, grepen noch de vrouwe van Ewsum (Beetke), noch de stadhouder van Groningen aanvankelijk in.⁴

En toen een zekere Cornelis in 't Kerkhof uit Garsthuizen, na het spektakel met Harmen Schoenmaker⁵ in januari 1535, naar zijn woonplaats vluchtte, waar hij nieuwe doperse bijeenkomsten hield, stuurde Beetke redger Vijsel met achttien man om tegen hem op te treden. Een zestal personen werd vastgezet op de burcht Ewsum, maar zij kwamen na vier dagen onder ede weer vrij. Cornelis zelf ontsprong de dans aanvankelijk door te vluchten, maar werd later toch opgepakt. Na een bekentenis werd hij echter ook weer op vrije voeten gesteld.

Beide gebeurtenissen geven evenwel niet zozeer blijk van een onverdraagzame houding tegenover wederdopers, als van een prudente houding, die de norm was in de Ommelanden. Men gehoorzaamde nominaal aan de katholieke autoriteiten, maar dit leidde in de praktijk zelden tot

² Hartgerink, blz. 188

³ <https://www.historischmarum.nl/t-olde-guet/oldeguet27.pdf>

⁴ Panhuysen, L. (2000). *De beloofde stad*. Blz. 324.

⁵ Zie het artikel De reformatie in Groningen in de zestiende eeuw.

<http://histoforum.net/borgen/De%20Reformatie%20in%20Groningen%20in%20de%20zestiende%20eeuw.pdf>

lijfstraffen. Zelfs toen de gewelddadige wederdoper Jan van Batenburg in april 1535 in Roden ten huize van een priester, twee bekende dopers, Hendrik van Zutphen en Hans van Gulik (de Scheerder) ontmoette noemde Albert Mellink dit een veilige plaats, omdat het in de nabijheid van de zetel van de vrouwe van Ewsum was.⁶ De wederdopers hadden in 1534 in de Ommelanden (Appingedam, 't Zandt) volgens Mellink een betrekkelijk ongestoord bestaan geleid, aangezien 't Zandt en omgeving ressorteerde onder het rechtsgebied van de vrouwe van Ewsum, welke invloedrijke familie op het punt van ketterij niet brandschoon was.⁷

Gijzeling

Beetke van Rasquert stond bekend om haar hebzucht, maar dat leverde ook wel eens problemen op. Er lag namelijk rond 1537 een neefje van haar, Onno van Ewsum, op sterven. Zodra ze dat hoorde reisde ze met zoon Hidde af naar Mensinge, waar Onno lag. Ze had gehoord dat er een geheim testament zou zijn opgemaakt terwijl Onno niet meer bij bewustzijn was. In dat testament zou hebben gestaan dat Onno's vrouw, Magdalena, al zijn goud- en zilverwerk en het levenslange gebruik van alle rechten en goederen toebedeeld zou krijgen. Van Rasquert was het hier uiteraard niet mee eens en liet Onno's lichaam uit de kerk van Roden halen. Vervolgens liet ze het testament ongeldig verklaren. Magdalena liet het er niet bij zitten en ging klagen bij de hoofdmannen. Haar vader was stadhouder van Groningen en met diens invloed werd ze in het gelijk gesteld. Beetke van Rasquert moest Magdalena direct compenseren. Uiteraard hield Van Rasquert haar poot stijf, maar toen wachters van het stadsbestuur Van Rasquert en haar familie gijzelden, ging ze overstag. Dit gebeurde op 18 maart 1538. Ze deed Magdalena een aanbetaling en werd vrijgelaten.⁸

Dat ook Beetke besmet was met het 'Aduarder virus' blijkt volgens Hartgerink uit een brief die de oude Beetke aan haar zoon Johan in 't leger bij Frankfort schreef, toen haar de tijding bereikt had, dat Hidde was gestorven en ook hij zelf ernstig ziek lag. Deze brief was volgens haar een treffende uiting van echt evangelische vroomheid is de brief, Daarbij wordt niet gerept van heiligen, voorbede of zielmissen en ook in den brief, die 't overlijden meldt en zeer uitvoerig is over de laatste dagen met wisselende hoop en vrees, vindt men geen woord over den bijstand der Kerk.

⁶ Mellink, A.F. (1954/1981). *De wederdopers in de noordelijke Nederlanden 1531-1544*. Leeuwarden: Uitgeverij Gerben Dykstra. Blz. 264.

⁷ Bos, P.G. (1900). De Groningsche Wederdooperswoelingen in 1534 en 1535 in Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis 7 (1900): 1-47. Geciteerd in Mellink, A.F. (1954/1981). *De wederdopers in de noordelijke Nederlanden 1531-1544*. Leeuwarden: Uitgeverij Gerben Dykstra. Blz. 3734

⁸ <https://www.deverhalenvangroningen.nl/alle-verhalen/beetke-van-rasquert-een-intimiderende-machthebber>